

УДК 631.1:338.43:355

Д. В. Людвенко,

д. е. н., доцент, с. н. с. відділу економіки аграрного виробництва,

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7908-5718>

А. П. Матвієнко,

к. е. н., с. н. с. відділу земельних ресурсів та природокористування,

Національний науковий центр "Інститут аграрної економіки"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2872-4249>

DOI: 10.32702/2306-6792.2025.22.69

ТРАНСФОРМАЦІЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

D. Liudvenko,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Senior Researcher of the Department
of Agricultural Production Economics, National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

A. Matviienko,

PhD in Economics, Senior Researcher of the Department of Land Relations and Environmental Management,
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics"

TRANSFORMATION OF THE AGRICULTURAL SECTOR OF UKRAINE UNDER THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE AND PROSPECTS OF ITS POST-WAR RESTORATION

У статті розкрито розвиток сільськогосподарського виробництва в Україні під час дії воєнного стану та впливу його викликів на аграрний сектор, зокрема таких як руйнування інфраструктури, знищення або пошкодження земель, обмеження доступу до матеріально-технічних ресурсів, відтік робочої сили тощо. Визначено, що в сучасних умовах господарювання необхідний новий план дій для подальшого розвитку агробізнесу та пошук можливостей для його повоєнного відновлення, а також впровадження дієвих стратегічних рішень з боку держави та міжнародної спільноти. Проаналізовано тенденції функціонування та збереження сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного стану та довоєнного періоду.

Дослідження демонструє необхідність створення сприятливого середовища для формування конкурентоспроможного, стійкого та диверсифікованого аграрного сектора економіки України, що забезпечить довгострокову продовольчу безпеку, посилення захисту навколишнього середовища, включаючи збереження біорізноманіття, пом'якшення наслідків зміни клімату, зміцнення соціально-економічної структури сільської місцевості. Незважаючи на повномасштабне вторгнення РФ, сільське господарство нашої країни продовжує успішно функціонувати, демонструючи при цьому гнучкість, адаптивність й економічну стійкість. Подальший розвиток та повоєнне відновлення агросфери потребує широкого впровадження інноваційних технологій, оптимізації використання природних і матеріально-технічних ресурсів та запровадження кращих сільськогосподарських практик для забезпечення національної безпеки, продовольчої незалежності та подальшого зростання економіки України.

The article examines the development trends of Ukraine's agricultural sector under the conditions of martial law caused by the full-scale aggression of the Russian Federation. The current challenges affecting the operation of agricultural enterprises are identified, including the destruction of production and transport infrastructure, the damage or contamination of agricultural lands, the loss of arable areas, the reduction of livestock numbers, disruptions in food supply chains, limited access to material and technical resources, and the outflow of the labor force. The dynamics of production of the main types of agricultural products during the wartime and pre-war periods are analyzed. Based on the conducted research, the study identifies structural changes in the distribution of sown areas of major agricultural crops.

It has been determined that, under the current economic conditions, a new strategic framework is required for the further development of agribusiness. The study substantiates the need to identify opportunities for the post-war recovery of agricultural production. The implementation of effective strategic measures by the state and the international community is proposed to stabilize the agricultural sector, particularly through grant programs and investments aimed at the restoration and sustainable development of rural areas.

The study highlights the necessity of creating an enabling environment for the development of a competitive, resilient, and diversified agricultural sector in Ukraine's economy, which will ensure long-term food security, enhanced environmental protection, including biodiversity conservation and climate change mitigation, and the strengthening of the socio-economic structure of rural areas. Despite the full-scale invasion by the Russian Federation, Ukraine's agricultural sector continues to operate successfully, demonstrating remarkable flexibility, adaptability, and economic resilience. The further development and post-war recovery of the agrosphere require the extensive implementation of innovative technologies, the optimization of natural and material resource use, and the adoption of best agricultural practices to safeguard national security, achieve food independence and growth of the Ukrainian economy.

Ключові слова: аграрний сектор економіки, виробничий потенціал, ефективність, стратегія повоєнного відновлення сільського господарства, продовольча безпека.

Key words: agricultural sector of the economy, production potential, efficiency, post-war agricultural recovery strategy, food security.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сільське господарство відіграє одну з провідних ролей у розвитку економіки України. Загальновідомо, що до початку повномасштабного військового вторгнення РФ аграрний сектор займав третю сходинку (після сфери послуг і промисловості) за величиною джерела доходу національної економіки, частка якого у валовому внутрішньому продукті 2021 року становила 10,9 %. Проте, розрахунки 2024 року фіксують зниження цього показника до 7,1 %, що викликає занепокоєння як серед вітчизняного споживача, так і міжнародних партнерів.

Незважаючи на виклики війни, український агробізнес досить успішно демонструє належний рівень виробництва сільськогосподарської продукції та забезпечення як внутрішніх, так і зовнішніх ринків збуту. Водночас, сільське господарство продовжує потерпати від масового знищення населення, скорочення посівних площ, обмеженого доступу до джерел відновлення матеріально-технічних можливостей, руйнування логістичних мереж, ускладнення умов міжнародних поставок продовольчих ресурсів.

Московський уряд і надалі проводить наступальні дії, не полишаючи спроб захопити якнайбільше українських земель — родючих чорноземів, що ускладнює виробництво сільсько-

господарської продукції, особливо у прифронтових районах. Наразі, ключові вітчизняні чорноморські порти змушені працювати в умовах підвищеної небезпеки й постійної загрози обстрілів, що перешкоджає повноцінному експорту аграрної продукції. Зазначені дії з боку окупанта провокують наближення кризи продовольчої безпеки зокрема у залежних від українського продовольства країнах Близького Сходу, Африки та Південної Азії.

В умовах повоєнного відродження економіки України для аграрного сектору актуальною проблемою залишатиметься час на відновлення, модернізацію та удосконалення, що потребує всебічного розгляду й детального вивчення ключових позицій відтворення національного сільськогосподарського виробництва.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Пошуку можливих напрямів та шляхів подальшого ефективного функціонування агробізнесу в Україні, як галузі рослинництва, так і тваринництва, присвячені дослідження великої когорти вітчизняних науковців, зокрема таких як М. І. Башенко [12], В. А. Витоптова [1], Я. М. Гадзало [2, 12], В. М. Жук [11, 12], Ю. О. Лупенко [3, 11, 12], С. В. Майстро [4], М. Й. Малік

Таблиця 1. Посівні площі основних сільськогосподарських культур в Україні у довоєнний та воєнний періоди, тис. га

Сільськогосподарські культури	2019	2020	2021	середнє 2019–2021	2022	2023	2024	середнє 2022–2024
Зернові та зернобобові культури усього	15318,1	15392,2	15997,8	15569,4	12171,1	10984,6	11138,9	11431,5
у т.ч. пшениця	6817,6	6595,7	7095,2	6836,2	5435,3	4664,8	4892,7	4997,6
жито	115,5	138,5	172,0	142,0	102,0	79,3	70,2	83,8
ячмінь	2612,7	2395,1	2475,6	2494,5	1774,5	1495,5	1400,6	1556,9
овес	182,5	199,6	178,1	186,7	154,0	165,0	173,9	164,3
просо	92,2	159,3	82,9	111,5	50,9	89,1	94,9	78,3
гречка	69,1	83,6	92,0	81,6	121,3	147,6	91,3	120,1
рис	10,6	11,2	10,4	10,7	0,7	2,2	3,0	2,0
кукурудза	5004,8	5431,9	5522,4	5319,7	4325,3	4112,7	4086,1	4174,7
культури зернобобові	348,2	315,2	313,9	325,8	180,3	206,2	297,5	228,0
з них горох	254,3	238,9	242,8	245,3	131,3	150,3	211,1	164,2
Цукрові буряки	221,9	218,9	226,7	222,5	184,1	250,3	253,7	229,4
Культури олійні усього	8971,1	8983,7	8997,7	8984,2	8095,2	8638,3	9096,8	8610,1
з них соняшник	5927,6	6457,2	6622,0	6335,6	5292,8	5220,1	5020,2	5177,7
соя	1608,5	1351,0	1310,8	1423,4	1558,9	1842,1	2720,2	2040,4
ріпак	1282,4	1126,6	1005,8	1138,3	1185,7	1435,6	1250,7	1290,7
Картопля	1308,6	1325,0	1283,3	1305,6	1207,7	1210,3	1204,7	1207,6
Овочеві культури	451,9	463,7	459,7	458,4	378,2	397,1	401,0	392,1
Баштанні культури	65,0	64,1	62,2	63,8	34,0	34,3	38,8	35,7
Кормові культури	1724,4	1677,4	1535,0	1645,6	1321,6	1272,0	1217,2	1270,3
Посівна площа усього	28000,8	28147,5	28580,9	28243,1	23404,6	22808,8	23235,5	23149,6

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua/>).

[5, 11], В. Я. Месель-Веселяк [6], М. В. Негрей [7], О. М. Нечипоренко [3, 8, 11], Г. П. Пасемко [9], Х. О. Патицька [10], П. Т. Саблук [11], О. В. Ходаківська [3, 11], О. Г. Шпикуляк [3, 11] та багато інших. Дослідники концентрують увагу на проблемах розвитку сільськогосподарського виробництва, аналізі ефективності його діяльності та визначенні необхідності й дієвості державної підтримки у цьому сегменті національної економіки.

Доробки вищезазначених вчених мають важливе науково-практичне значення, оскільки формують теоретико-методологічну основу нових наукових звершень, детально висвітлюють окремі аспекти еволюції аграрної сфери. Водночас, специфіка сучасного етапу виробництва продукції рослинництва і тваринництва, значною мірою залежить від багатьох факторів, таких як воєнний стан, зростання впливу євроінтеграційних процесів, глобалізація економіки, виконання цілей сталого розвитку тощо. На наш погляд, це визначає актуальність даного дослідження та потребує поглибленого вивчення забезпечення повоєнного відновлення сільськогосподарського виробництва з подальшим пошуком шляхів досягнення його стійкого процвітання.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Мета дослідження — дослідити особливості розвитку і збереження сільськогосподарського виробництва в Україні під час дії воєнного стану та можливості його повоєнного відновлення.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕНЬ

Для вирішення поставленого завдання здійснювалися розрахунки із врахуванням результатів аналізу ретроспективних даних за попередні (довоєнні) роки з метою характеристики їх тенденцій; моніторинг фактичних показників для визначення поточних втрат та умов їх відновлення.

Методологічну основу дослідження становить сукупність загальнонаукових і спеціальних методів, зокрема: за допомогою діалектичного методу наукового пізнання розкривається стан досліджуваного питання, його актуальність, теоретичне підґрунтя; рядів динаміки — окреслено тенденції виробництва сільськогосподарської продукції у довоєнний і воєнний час; порівняльного аналізу — визначено втрати виробництва аграрного сектору; узагальнення — сформовано висновки щодо тенденцій розвитку сільського господарства в умовах воєнного стану та повоєнного відновлення України.

Таблиця 2. Використання мінеральних добрив у сільському господарстві України

Показники	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Внесення мінеральних добрив:						
– всього, тис. т	2142,5	2488,7	2584,1	2079,4	1739,1	1749,2
– на 1 га посівів, кг	131	140	142	126	107	103
Азотні – всього, тис. т	1467,2	1716,1	1769,9	1378,4	1234,2	1228,0
Фосфорні – всього, тис. т	423,9	432,7	450,8	367,9	269,3	272,8
Калійні – всього, тис. т	496,1	339,9	363,4	333,1	235,6	248,4

Джерело: за даними Державної служби статистики України.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Війна це серйозний виклик сільському господарству України, проте, галузь демонструє стійкість, гнучкість та адаптивність. Збереження і розквіт аграрного сектору є критично важливими як для економічної стабільності країни, так і для забезпечення продовольчої безпеки не лише в нашій державі, а й на міжнародному рівні. Тож, на нашу думку, доцільно було б виділити наступні особливості розвитку агросфери у складних умовах воєнного стану:

1. Втрата земель сільськогосподарського призначення.
2. Скорочення поголів'я у тваринництві.
3. Трансформація структури виробництва.
4. Недостатність кваліфікованих кадрів у зв'язку з мобілізацією для захисту країни.
5. Вплив війни на державну підтримку агро-виробників.
6. Пошук кращих інноваційних рішень для збільшення виробництва сільськогосподарської продукції у сучасних умовах.
7. Позиція вітчизняного експорту в забезпеченні продовольчої безпеки на міжнародному рівні.
8. Запровадження принципів екологобезпечного виробництва та адаптація агросфери до кліматичних змін.

Нині, на підконтрольній українському уряду території, зосереджено орієнтовно 26,5 млн га орних земель (ріллі), а їх втрата, порівняно з наявними до повномасштабної агресії рф, ста-

новить майже 20 %, що становить п'яту частину земельного фонду країни. Бойові дії та тимчасова окупація створюють ризики ведення господарської діяльності особливо у прифронтових регіонах України та призводять до скорочення посівних площ сільськогосподарських культур (табл. 1).

Розрахунки демонструють, що втрата посівних площ порівняно з довоєнним періодом (середнє за 2019—2021 рр.) та під час дії воєнного стану (середнє за 2022—2024 рр.) становить близько 18 %. Серед іншого, посівні площі зернових та зернобобових культур скоротились приблизно на 26,6 %, у тому числі пшениці — майже на 27 %, кукурудзи — на 21,5 %, ячменю — на 37,6 %. Краща ситуація спостерігається серед олійних культур, де втрата посівів становить близько 4,2 %, а такі культури, як соя та ріпак, навіть наростили їх обсяги на 43,3 % та 13,4 % відповідно.

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що втрата посівних площ далеко не єдина проблема, підсилена воєнними викликами. Наприклад, суттєвих змін зазнали такі фактори, як логістика, постачання добрив, пального та інших ресурсів, необхідних для сільськогосподарського виробництва.

Загальновідомо, що серед напрямів забезпечення стійкого виробництва аграрної продукції та підтримання Україною лідируючих позицій на світових ринках, які вона займала до повномасштабного вторгнення, є раціональне екологобезпечне використання земель і відтворення родючості ґрунтів. На нашу думку, дотримання зазначених аспектів сприятиме нарощуванню обсягів виробництва продукції, збереженню довкілля й адаптації сільського господарства до змін клімату.

Науковим пошуком доведено, що крім воєнних викликів, вітчизняні аграрії мають справу зі зниженням потенційного рівня родючості

Таблиця 3. Динаміка поголів'я сільськогосподарських тварин в усіх категоріях господарств України (на 1 січня; тис. голів)

Сільськогосподарські тварини	2020	2021	2022	середнє 2020-2022	2023	2024	2025	середнє 2023-2025
Велика рогата худоба	3092	2874	2644	2870	2307	2156	2007	2157
у тому числі корови	1789	1673	1544	1669	1353	1263	1180	1265
Свині	5727	5876	5609	5737	4948	5094	4778	4940
Вівці та кози	1205	1140	1094	1146	941	906	885	911
Птиця	220486	200652	202243	207794	180458	184710	182863	182677

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua/>)

Таблиця 4. Виробництво окремих сільськогосподарських культур в Україні у довоєнний та воєнний періоди, тис. тонн

Сільськогосподарські культури	2019	2020	2021	середнє 2019-2021	2022	2023	2024	середнє 2022-2024
Зернові та зернобобові культури усього	75143	64933	86010	75362	53864	59772	53532	55723
у т. ч. пшениця	28328	24877	32151	28452	20729	21625	22333	21562
жито	335	457	593	462	314	231	231	259
ячмінь	8917	7636	9437	8663	5608	5507	5563	5560
овес	422	510	468	467	379	427	388	398
просо	170	256	205	210	91	204	173	156
гречка	85	98	106	96	148	211	129	163
рис	55	61	50	55	3	11	16	10
кукурудза	35880	30290	42110	36093	26187	31030	24114	27110
культури зернобобові	710	600	681	663	334	461	470	422
інші зернові	243	148	211	200	71	65	117	84
цукрові буряки	10205	9150	10854	10070	9942	13130	12482	11851
Культури олійні усього	22292	18501	22897	21230	18138	21823	19777	19913
соняшник	15254	13110	16392	14919	11329	12760	10170	11419
соя	3699	2798	3493	3330	3444	4743	6030	4739
ріпак	3280	2557	2939	2925	3318	4184	3457	3653
картопля	20269	20838	21356	20821	20899	21359	18071	20109
овочі	9688	9653	9935	9759	7512	8297	8588	8132
баштанні	556	495	503	518	272	275	310	286
плоди і ягоди	2119	2024	2235	2126	1995	1996	2125	2038
виноград	366	281	264	304	258	245	156	220

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua/>)

ґрунтів сільськогосподарських угідь внаслідок скорочення обсягів внесення мінеральних й органічних добрив, вапнякових меліорантів, порушення сівозмін, ігнорування закону повернення у ґрунт основних елементів живлення тощо.

За результатами моніторингу статистичних даних щодо використання мінеральних добрив, починаючи з 2000-х років, зафіксована стійка тенденція нарощування обсягів їх застосування у сільському господарстві України. Максимум внесення яких у розмірі 142 кг/га, що становить на 1 кг більше порівняно з 1990 роком, досягнуто у 2021 році (табл. 2). Проте повномасштабне вторгнення рф на територію нашої держави змінило цю тенденцію, й упродовж воєнних років прослідковується зниження використання добрив з розрахунку на 1 га площі майже на 18 %, порівняно з довоєнним часом.

Наступним етапом дослідження визначено, що негативні наслідки військової агресії рф мають місце й у тваринництві, які прослідковуються у скороченні поголів'я (табл. 3) та обсягів його виробництва.

Розрахунки демонструють, що в нинішніх умовах господарювання зберігається тенденція скорочення поголів'я сільськогосподарських тварин. Тим часом, найменше скорочення фіксується у вирощуванні птиці (12,1 %), а найбільше — великої рогатої худоби (24,8 %), у тому числі корів — на 24,2 %. На нашу думку, необхідне негайне реагування з боку українсь-

кого уряду щодо забезпечення зупинки цієї негативної динаміки шляхом дієвих державних програм та ініціатив.

Як згадувалося вище, втрата частини родючих земель, ризики територіальної безпеки країни, обмеження логістики, економічна нестабільність — змушують вітчизняних агровиробників адаптуватися до нових реалій ведення господарської діяльності, переосмислювати традиційні підходи управління підприємством і змінювати структуру виробництва (табл. 4).

Через ускладнення логістичних можливостей вивезення аграрної продукції, зафіксовано скорочення виробництва експортноорієнтованих культур, зокрема: пшениці — на 24,2 %, кукурудзи — на 24,9 % та соняшника — на 23,5 %. Водночас, відбувається переорієнтація сільського господарства на внутрішнього споживача, наприклад, спостерігається збільшення валового збору гречки на 69,8 %. Крім того, здійснюється перехід до вирощування агрокультур, які потребують менше ресурсів або мають вищу додану вартість — це соя і ріпак зі збільшенням на 42,3 % і 24,9 % відповідно. На нашу думку, такі зміни у рослинництві забезпечують гнучкість ведення господарської діяльності в умовах невизначеності та мають позитивний вплив на гарантування продовольчої безпеки країни.

Руйнування інфраструктури, обмеження доступу до кормів та зменшення поголів'я тва-

Таблиця 5. Виробництво продукції тваринництва в Україні у довоєнний та воєнний періоди, тис. тонн

Показники	2019	2020	2021	середнє 2019- 2021	2022	2023	2024	середнє 2022- 2024
Сільськогосподарські тварини (виращування)	3446	3409	3330	3395	2955	3103	3277	3111
велика рогата худоба	556	538	475	523	388	400	396	395
свині	967	967	971	968	876	893	922	897
вівці та кози	26	24	25	25	19	22	20	21
птиця свійська всіх видів	1859	1846	1825	1843	1641	1760	1914	1772
кролі	23	22	21	22	19	17	15	17
коні	13	13	12	13	12	11	9	11
Молоко	9663	9264	8714	9214	7768	7768	7430	7215
Яйця всіх видів, млн шт.	16678	16167	14071	15639	11922	11922	11379	11618
Вовна всіх видів, т	1734	1573	1497	1601	1237	1237	1187	1170

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua/>).

рин, особливо на окупованих та прифронтових територіях, стали черговими викликами і для тваринників, які також шукають нові підходи до організації власного виробництва (табл. 5).

Найменші втрати виробництва продукції тваринництва спостерігаються по м'ясу птиці, що становить 3,9 %, тоді як загальне зменшення по галузі досягає 8,3 %. Водночас, найбільшого скорочення зазнало виробництво яєць — на 25,6 %, порівнюючи з довоєнним періодом. Нині, виникає складне завдання для виробників тваринницької продукції — знаходити гнучкі управлінські рішення у кризових ситуаціях для забезпечення потреб внутрішнього ринку. Вважаємо, що потрібно звернути увагу на альтернативні підгалузі такі як козівництво, кролівництво, перепелівництво та інші, які потребують менше матеріально-технічних ресурсів, що дозволить оптимізувати витрати виробництва, а також використання новітніх практик щодо переходу на енерго- й ресурсозберігаючі технології у тваринництві.

В умовах дії воєнного стану, на нашу думку, першочерговим завданням українського аг-

тарного сектору залишається забезпечення населення сільськогосподарською продукцією та продовольством, де особливе місце належить агропідприємствам (у тому числі й фермерам) та особистим селянським господарствам, що характеризується виробництвом валової продукції (табл. 6).

Важко не погодитися, що військова агресія РФ також впливає й на обсяги валової продукції сільського господарства в Україні, втрати якої в середньому за роки війни становлять 15,5 %. Наприклад, продукція рослинництва скоротилась на 15,6 %, тоді як тваринництва — на 15,1 %. Припускаємо, що додаткові інвестиції у технології та підтримка з боку держави допоможе стимулювати адаптацію галузей до нових умов господарювання.

Проведені розрахунки демонструють, що агропідприємства є більш стійкими в умовах сучасних реалій функціонування аграрного сектору України. Частка валової продукції цих формувань зазнала меншого скорочення (до 13,2 %) порівняно з загальною (15,5 %), на-

Таблиця 6. Валова продукція сільського господарства в Україні у довоєнний та воєнний періоди, млрд грн

Роки	Валова продукція сільського господарства	у т. ч.			
		за галузями		за категоріями господарств	
		Рослинництва	Тваринництва	Сільськогосподарські підприємства	Господарства населення
2019	1284	1028	256	866	418
2020	1155	904	250	762	392
2021	1344	1106	238	932	413
2019–2021	1261	1013	248	853	408
2022	1004	794	210	672	332
2023	1115	905	211	783	333
2024	1078	866	211	768	312
2022–2024	1066	855	211	740	325
2022–2024 до 2019–2021, %	84,5	84,4	84,9	86,8	79,7

Джерело: за даними Державної служби статистики України (<https://www.ukrstat.gov.ua/>).

томість у господарствах населення вона зменшилась на понад 20 %. Обережно припускаємо, що саме сільськогосподарським підприємствам вдалось швидше адаптуватися до складних умов господарювання й надалі забезпечувати продовольчу безпеку країни.

Наприкінці варто зауважити, що продовження війни призводить до нових руйнувань і збитків нашої державі, в тому числі й сільському господарству, що продовжує працювати у надскладних умовах повномасштабного вторгнення. Тому виникає необхідність у формуванні концепції повоєнного відновлення аграрного сектору на засадах інклюзивності економічних, екологічних і суспільних інтересів, ключовим аспектом якої повинно стати повернення земельних ресурсів до виробничого процесу. Для подальшого повоєнного відновлення та повноцінного функціонування агробізнесу необхідні істотні капіталовкладення на відбудову і реконструкцію зруйнованої інфраструктури й виробничих потужностей, залучення інноваційних екологоорієнтованих технологій у виробництво агропродукції. Також не менш важливим кроком є диверсифікація сільського господарства шляхом впровадження нових видів діяльності.

ВИСНОВКИ

Сільське господарство є одним з ключових стратегічних ресурсів для забезпечення національної безпеки, продовольчої незалежності та економічного зростання України. Незважаючи на безпрецедентні виклики війни, воно продовжує функціонувати, демонструючи гнучкість, адаптивність і економічну стійкість. Збереження вітчизняного аграрного сектору стало можливим завдяки фермерам, сільгоспідприємствам та великим агроформуванням, які швидко адаптувалися до нових умов господарювання. Подальше повоєнне відновлення агросфери потребує комплексної державної стратегії, яка повинна бути спрямована на: відбудову інфраструктури, повернення земель у виробничий процес, підтримку вітчизняних агровиробників, адаптацію до вимог спільної аграрної політики ЄС.

Література:

1. Витоптова В. А. Дослідження стану та проблем сільського господарства України в умовах воєнного часу. *Аграрні інновації*. 2024. № 23. С. 210—213. <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2024.23.30>.
2. Гадзало Я. М. Вітчизняне сільське господарство в сучасних умовах: виклики та шляхи

їх подолання: доповідь на сесії Загальних зборів Національної академії аграрних наук України (29 листопада 2023 р.). URL: <http://naas.gov.ua/upload/iblock/9e1> (дата звернення 30.09.2025).

3. Лупенко Ю. О., Ходаківська О. В., Нечипоренко О. М., Шпикуляк О. Г. Стан і тенденції розвитку сільського господарства в структурі національної економіки України. *Наукові горизонти*. 2022. № 6 (Том 25). С. 121—128. [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).

4. Майстро С. В. Сучасний стан сільського господарства та особливості державної аграрної політики в умовах воєнного стану в Україні. *Вісник Національного Університету Цивільного Захисту України*. Державне управління. 2023. Випуск 1. С. 147—156. <https://10.52363/2414-5866-2023-1-16>. URL: <http://repositsc-nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/17811/1/Maistro.pdf>. (дата звернення 30.09.2025).

5. Малік М. Й. Хвесик М. А. Сталий розвиток сільських територій на засадах регіонального природокористування та екологобезпечного агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2010, № 5. С. 3—11.

6. Мессель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2009. № 10. С. 7—15.

7. Негрей М. В., Тараненко А. А., Костенко І. С. Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474/1420>. (дата звернення 29.09.2025).

8. Нечипоренко О. М., Россоха В. В. Концептуальні засади повоєнних трансформацій сільського господарства України. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Vol. 14, № 2. С. 113—125. [https://doi10.31548/economics14\(2\).2023.113](https://doi10.31548/economics14(2).2023.113).

9. Пасемко Г. П., Таран О. М. Державне регулювання аграрного сектору під час війни (на прикладі Харківської області). *Економіка та суспільство*. 2023. Випуск 51. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36>. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2487/2406>. (дата звернення 01.10.2025).

10. Патицька Х. О. Ризики розвитку економіки України в умовах війни: вплив на сільськогосподарський сектор. *Бізнес Інформ*. 2023. № 4. С. 98-104. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-4-98-104>. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2023_4_14. (дата звернення 01.10.2025).

11. Розвиток аграрного сектору та сільських територій в умовах воєнного стану й повоєнного відновлення: наукова доповідь / [Ю. О. Лупенко, О. М. Нечипоренко, М. І. Пугачов, та ін.]. Київ: ННЦ "ІАЕ", 2023. 224 с.

12. Стратегія розвитку сільськогосподарського виробництва в Україні на період до 2025 року / [за ред. Академіків НААН Я. М. Гадзала, М. І. Бащенко, В. М. Жука, Ю. О. Лупенка]. Київ: Аграрна наука, 2016. 216 с.

References:

1. Vytoptova, V. A. (2024), "Research on the state and problems of Ukrainian agriculture under wartime conditions". *Ahrarni innovatsii*, vol. 23, pp. 210—213. DOI: <https://doi.org/10.32848/agrar.innov.2024.23.30>.

2. Hadzalo, Ya. M. (2023), "Domestic agriculture under current conditions: Challenges and ways to overcome them", Report presented at the Session of the General Assembly of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, November 29, 2023, available at: <http://naas.gov.ua/upload/iblock/9e1>, (Accessed 30 September 2025).

3. Lupenko, Yu. Khodakivska, O. Nechiporenko, O. and Shpykuliak, O. (2022), "The state and trends of agricultural development in the structure of the national economy of Ukraine", *Scientific Horizons*, vol. 25, no. 6, pp. 121—128. DOI: [https://doi.org/10.48077/scihor.25\(6\).2022.121-128](https://doi.org/10.48077/scihor.25(6).2022.121-128).

4. Maistro, S. V. (2023), "Current state of agriculture and features of state agrarian policy under martial law in Ukraine", *Visnyk Natsionalnoho Universytetu Tsyvilnoho Zakhystu Ukrainy. Derzhavne upravlinnia*, vol. 1, pp. 147—156, available at: <http://repositc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/17811/1/Maistro.pdf>, (Accessed 30 September 2025). DOI: <https://10.52363/2414-5866-2023-1-16>.

5. Malik, M. I. and Khvesyk, M. A. (2010), "Sustainable development of rural areas based on regional nature management and environmentally safe agro-industrial production", *Ekonomika APK*, vol. 5, pp. 3-11.

6. Messel-Veseliak, V. Ya. (2009), "Directions for ensuring competitiveness of agricultural production", *Ekonomika APK*, vol. 10, pp. 7—15.

7. Nehrey, M. V. Taranenko, A. A. and Kostenko, I. S. (2022), "Ukraine's agricultural sector under war conditions: Problems and prospects", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 40, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1474/1420>, (Accessed 29 September 2025). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-38>.

8. Nechiporenko, O. M. and Rosokha, V. V. (2023), "Conceptual foundations of post-war transformations in Ukrainian agriculture", *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, vol. 14, no 2, pp. 113—125. DOI: [https://doi.org/10.31548/economics-14\(2\).2023.113](https://doi.org/10.31548/economics-14(2).2023.113).

9. Pasemko, H. P. and Taran, O. M. (2023), "State regulation of the agricultural sector during the war (case study of Kharkiv region)", *Ekonomika ta suspilstvo*, vol. 51, available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2487/2406>, (Accessed 1 October 2025). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-51-36>.

10. Patytska, Kh. O. (2023), "Risks of Ukraine's economic development under wartime conditions: Impact on the agricultural sector", *Biznes Inform*, vol. 4, pp. 98—104. available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2023_4_14, (Accessed 1 October 2025). DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-4-98-104>.

11. Lupenko, Yu. O. Nechiporenko, O. M. Pughachov, M. I. and others (2023), *Rozvytok ahrarnoho sektoru ta sil'skykh terytorii v umovakh voiennoho stanu y povoiennoho vidnovlennia*. [Development of the agricultural sector and rural areas under martial law and post-war recovery], National Scientific Center "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine.

12. Hadzalo, Ya. M. Baschenko, M. I. Zhuk, V. M. and Lupenko Yu. O. (2016), *Stratehiia rozvytku sil'skohospodars'koho vyrobnytstva v Ukraini na period do 2025 roku* [Strategy for the development of agricultural production in Ukraine for the period until 2025], *Ahrarna nauka*, Kyiv, Ukraine. *Стаття надійшла до редакції 10.11.2025 р.*

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

**Ефективна
ЕКОНОМІКА**

Виходить 12 разів на рік

**Журнал включено до переліку наукових фахових видань України з ЕКОНОМІЧНИХ НАУК (Категорія «Б»)
Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292**

e-mail: economy_2008@ukr.net

 viber: +38 050 3820663